

AVUKATIN LGBTİ+ MÜVEKKİLİ İLE İLETİŞİMİ

Hazırlayan
Kerem Dikmen

AVUKATIN LGBTİ+ MÜVEKKİLİ İLE İLETİŞİMİ

Hazırlayan
Kerem Dikmen

Kaos GL Derneği

PK 12 Tunus PTT Kavaklıdere-Ankara

Telefon: +90 (545) 340 82 28

Faks: +90 312 230 6277

E-posta: bilgi@kaosglderneği.org

www.kaosglderneği.org

www.kaosgl.org

Tasarım
Ceket Medya

Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği (Kaos GL) tarafından hazırlanıp yayımlanan bu kitapçık parayla satılmaz. İnsan haklarının desteklenmesi ve ayrımcılıklara karşı bilgilendirme amaçlı etkinliklerde serbestçe kullanılabilir ve dağıtılabilir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	5
1. LGBTİ+'lar Birey midir?	7
2. Kavramlar Kalıcı mıdır?	7
3. Lubunca Bilmek Gerekir mi?	8
4. Avukatın Müvekkili ile Görüşme Saatleri Nasıl Olmalıdır?	8
5. Avukatın Müvekkili ile Görüşme Mekanı Nasıl Olmalıdır?	9
6. Müvekkile Nasıl Hitap Etmeliyim?	10
7. Kamusal Belgelerde Müvekkil İsminin Gizli Tutulması.....	11
8. Kolluk ve Yargı Makamlarıyla İlişkinin Müvekkile Olan İletişim Üzerindeki Etkisi	12
9. Genel Olarak Müvekkile Yapılan Görüşmelerin Gizliliği ve İçeriği....	13
10. Müvekkile Kurulan Güven İlişkisi	14
11. Avukatın Müvekkile Başka Bağının Bulunması	15
12. Müvekillere Yanında Olduğunu Hissettirmek	16
13. Avukatın Müvekkilinin Hikayesini Dinlemesi	18
14. Hukuki Destek Nerede Başlar Nerede Biter?	19
15. Müvekkili Güncel Tutmak ve Bilgi Paylaşımı	19
16. Avukatın Kendini Güncel Tutması	20
17. Basınla İlişkiler	21
18. Adli Yardım ve Zorunlu Müdafilik	21

Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği (Kaos GL) olarak cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet karakteristiği ayrımcılığı alanında bireysel veya toplumsal düzeyde yaşanan her türlü ayrımcılıkla mücadeleyi bir amaç olarak benimsedik. Kaos GL doğrudan dava takibi yapmasa da kaçınılmaz olarak yargılama süreçlerinde ulaşılan olumlu veya olumsuz sonuçlar, bu amaca doğrudan etki ediyor. Kaos GL olarak hukuk alanında uygulayıcıların mesleki pratiklerinde değerlendirebilecekleri bilgi ve belge üretimini önemsiyoruz.¹

Bu kılavuz doğrudan avukatları hedeflemektedir. Avukatlar, adalete erişimdeki rolleri nedeniyle de lezbiyen, gey, biseksüel, trans, interseks ve artı kimlikleri yargısal süreçlerde temsil eden durumunda. Avukat ve LGBTİ+ müvekkiller arasındaki ilişkide yol gösterici olmasını ümit ederek bu çalışmayı yaptık. Bununla birlikte mülteci LGBTİ+'ların içinde bulundukları öznel koşullar nedeniyle çalışmanın LGBTİ+ mültecilerle olan iletişimi kapsamadığını belirtmeliyiz.

LGBTİ+ hareketinin mücadele içerisinde öğrenen sıfatından hiç vazgeçmemesi; yeni sorun alanlarının tespit edilmesinin yanı sıra çeviri veya üretim yoluyla yeni kavramların da literatüre dahil olması sonucuna yol açıyor. Dolayısıyla ilk olmadığını belirttiğimiz ve avukatların LGBTİ+ müvekkilleriyle iletişimlerinde yol gösterici olmasını umduğumuz bu çalışmanın son noktayı koymayacağını da baştan söylemek gerek.

Bu çalışmanın çeşitli aşamalarında koydukları katkı nedeniyle Mersin Muamma'dan Derin ve Hüseyin'e; 17 Mayıs'tan Alp'e; SPoD'dan Zeynep'e, hak sahipleriyle görüşmeler aşamasındaki desteği için Genç LGBTİ+'dan Duygu'ya; deneyimleriyle bizi besleyen Hayat, Destina, Doğa, Halil İbrahim'e de ayırdığı zaman için teşekkür ederiz.

Kerem Dikmen

¹ Okurlara, aynak üretiminin sınırlı olduğu bu alanda Sosyal Politika, Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneğinden Av. Hatice DEMİR tarafından kaleme alınmış kontrol listesini <https://spod.org.tr/wp-content/uploads/2022/03/LGBTI-Haklari-Alaninda-Calisan-Avukatlar-Icin-Kontrol-Listesi.pdf> incelemelerini öneririz.

1. LGBTİ+'lar Birey midir?

Sorunun yanıtı hem evet hem hayır.

LGBTİ+ kavramı, lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve intersekslerle birlikte demiseksüel, panseksüel, aseksüel gibi bilinçli olarak sınırlı sayılmayan birçok yönelim ve kimliği içinde barındıran bir şemsiye kavramdır. (+) işareti ise LGBTİ kısaltmasında ifade edilmeyen tüm diğer cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerinin kapsanmasını ifade eder.

Bu şemsiye kavramı oluşturanlar hukuk karşısında elbette bireydir. Ancak bu durum spesifik olarak özne düzeyine inildikçe ve her bir kişinin kendine özgü cinsel yönelimi ve cinsiyet kimliği ile ifade edilmesi ihtiyacı ile karşılaştıkça, LGBTİ+ hitabı, şemsiye ve kapsamı geniş bir kavram olduğundan, kişilerin kimliklerine göre farklılaşan sorunlarını perdeleyebilir.

Örneğin transların almış olduğu üniversite diplomasındaki ismini, tamamlamış olduğu cinsiyet geçiş sürecinin ardından değiştirme isteği ile bir avukatın karşılaşma ihtimali oldukça yüksektir.

Dolayısıyla LGBTİ+ kimliği tek bir kimlik olarak algılamamak gerekir.

2. Kavramlar Kalıcı mıdır?

LGBTİ+ hareketin geçmişte kullandığı metinleri bugün kullandığı metinlerle karşılaştırdığınızda geçmişte kullanılan kavramların bugün kullanılmadığını ya da geçmişte hiç kullanılmayan kavramların bugün kullanılabildiğini göreceksiniz. Bunun nedenleri arasında hareketin gelişen, dile müdahale ederek onu değiştiren, kavramlara yeni anlamlar yükleyen, çeviri metinlerle yeni kavramları dile kazandıran bir hareket olması sayılabilir. Avukatların da özellikle müvekkilleri ile iletişimlerinde veya yargı yerleri ile olan iletişimlerinde; kendi geçmiş deneyimlerinden gelen bilgi dağarcığının o gün için yeterli bir iletişim aracı olmayabileceğini gözetmesi gerekir.

Örnek vermek gerekirse geçmişte “cinsiyet değişikliği” ifadesinin kullanımı çok eleştiri konusu edilmeyebilirken artık bu kavram, transfobik bir yaklaşımın türevi olarak nitelenmektedir. Bunun yerine “*cinsiyet uyum süreci*” kavramı kullanılır.

Dolayısıyla avukatın, güncel olanı takip etmesi, müvekkili ile iletişimde kolaylaştırıcı bir unsur olacaktır.

3. Lubunca Bilmek Gerekir mi?

Lubunca, LGBTİ+'ların geçmişten gelen ve yeni eklemelerle zenginleşen, gündelik hayatta kullanılan, sınırlı kelimelerden oluşan; LGBTİ+ topluluğuna mahsus bir dildir. Bu dili bilmek avukat açısından bir zorunluluk değildir. Zaten anadil yerine ikame edilen bir dil de değildir. Bununla birlikte özellikle seks işçisi transların güvenli iletişim için sıklıkla kullandığı bu dilin kendine mahsus kelimelerini bilmek veya en azından haberdar olmak, müvekkille kurulan güven ilişkisini güçlendirebilir.

Bu haberdar olma halinin iletişimi güçlendirmesinin aksine diyalogun teknik ve hukuki tabirlerle donatılması da iletişimi zorlaştıracaktır. Hukuki süreçle ilgili aydınlatma ve bilgi verme kısmının olabildiğince gündelik dille yapılması; aynı kavramlar için farklı kelimeler kullanılıyorsa daha anlaşılır olanının tercih edilmesi (Replik dilekçesi yerine cevap dilekçesi; müdafii yerine avukat gibi) iletişimi kolaylaştıracaktır.

4. Avukatın Müvekkili ile Görüşme Saatleri Nasıl Olmalıdır?

Avukatlık mesleğinin doğasında avukatların devlet kurumları ile iletişim halinde olması vardır. Bunun sonucunda da avukatlar genelde resmi kurumların mesai saatlerine göre kendi mesai saatlerini ayarlamaktadır. Buna bağlı olarak müvekkil görüşmelerinin de çoğu zaman mesai saatleri içerisinde olması beklenir. Özellikle öğleden önce duruşma yoğunluğu olan avukatlar, görüşme zamanı olarak öğleden sonraki zaman dilimlerini tercih ederler. Bazen de günün her saati, özellikle öğleden önceki saatler avukatların müvekkillerine verdiği görüşme saatleri olabilir.

Özellikle hayatını seks işçiliği yaparak kazanan trans müvekkiller açısından sabah saatleri uygun görüşme saatleri değildir. Çünkü avukatlar resmi kurumların mesaisine bağlı olarak sabah 08.30, akşam 18.00 arasında mesleki faaliyetlerini sürdürürken seks işçiliği yapan translar genelde gece başladıkları mesailerini sabaha karşı tamamlamaktadır. Dolayısıyla günün ilk saatlerinde verilen randevular çoğu zaman kendilerini iyi ifade edemeyecekleri zaman dilimine tekabül eder.

Ayrıca kamu sektörü veya özel sektörde çalışan ve açık olmayan bir LGBTİ+'nın mesai saatleri içerisinde telefon görüşmesi yapamama ihtimalini de önceden gözetmek, rıza alınmadığı müddetçe bu sırada iletişime zorlamak gerekir.

Dolayısıyla özellikle seks işçiliği yapan trans müvekkilleriyle görüşmelerinde avukatlar, günün ilk saatlerini değil günün kendi mesailerinin bitimine yakın saatlerini görüşme zamanı olarak belirlerse (18.00 öncesi veya sonrası) bu daha iyi bir iletişimi beraberinde getirecektir.

5. Avukatın Müvekkili ile Görüşme Mekanı Nasıl Olmalıdır?

Avukatın müvekkili ile görüşme mekanı elbette kendi ofisidir. Ancak kimi zaman şartlar zorladığında avukat müvekkili ile ofis dışında da görüşebilir. Ofis ortamı LGBTİ+ müvekkilin kendisini rahat ifade edebileceği bir ortam olmalıdır. Avukatlar paylaşımlı ofis kullanabilmektedir fakat müvekkilleriyle yapacakları görüşmede mahremiyet önemlidir. Bu aynı zamanda müvekkilin kendini rahat ifade edebilmesi açısından da bir ihtiyaçtır. Görüşme sırasında başka bir avukatın, bir stajyer avukatın ya da ofis çalışanlarından birinin varlığı müvekkilin avukatına kendisini yeterince açık ifade edememesi anlamına gelecektir. Avukatın ihtiyaç duyacağı her türlü bilgiyi açıkça ifade edememesi de yargı yolunda eksik bir süreci inşa eder. Bu hem avukat hem de müvekkili açısından olumsuz bir durumdur.

Avukat, müvekkili ile görüşmesini tam mahremiyeti sağlayarak gerçekleştirmelidir. Eğer stajyer gibi üçüncü bir öznenin bu görüşmeye dahil olması gerçekten zorunlu bir nedenle isteniyorsa bunun gerekçesi anlaşılır şekilde müvekkile açıklanarak izni beklenmeli, açıkça izin vermiyorsa görüşme ikili olarak sürdürülmelidir.

Mahremiyet müvekkil açısından bir ihtiyaçtır. Eğer müvekkil hukuki yardıma konu olayları bir yakını, dostu veya partneri ile birlikte avukata anlatmayı tercih ediyor, bundan güç alıyorsa avukat müvekkili yalnız görüşmeye zorlamamalı, bu tercihe saygı duymalıdır.

Türkiye’de avukat ofisleri belirli oranda standartlaşmıştır. Ancak hepsinin aynı olmadığı da bir gerçektir. Avukatın toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı kişisel tutumunu gösteren her türlü işaretin ofiste bulunması o eşitsizliğin potansiyel mağduru müvekkil ile avukat arasındaki iletişimi kuvvetlendirir. Bu bazen bir gökkuşağı görseli, bazen trans bayrağı içeren bir kahve kupası benzeri ürünler olabilir. Ancak bu işaretlerin belirli bir müvekkille görüşme esnasında özel olarak görünür kılınması çabası - her zaman duvarda duran bir nesnenin o görüşmeye özgü olarak masaya konulması gibi - tam tersi bir etki yaratacaktır çünkü burada avukatın duruşundaki samimiyet daha önemlidir.

6. Müvekkile Nasıl Hitap Etmeliyim?

Bir kimse kendisine nasıl hitap edilmesini istiyorsa diğerk kişilerin de o isimle hitap etmesi temel bir prensip olmalıdır. Dolayısıyla avukat müvekkiline, müvekkilinin kendisini takdim ederken kullandığı isimle hitap etmelidir. Çünkü bu isim gerçek isimdir. Bu bilgiyi bazen müvekkili avukatına en başta verebilir. Avukat müvekkiline kendisine nasıl hitap edilmesi istediğini sormalı ve bu bilgiyi aldıktan sonra da artık müvekkiline o şekilde hitap etmelidir. Bu diyalogun devamında avukatın kendi kullandığı ismini de müvekkili ile paylaşması, kendisine hangi şekilde hitap edebileceğı ile ilgili seçenekleri müvekkiline iletmesi de ters yönden iletişimi güçlendirir.

İlk yazılı iletişimde “... Hanım”, “... Bey” benzeri cinsiyet atayan ifadelerden-se Sayın + Soyisim hitabı tercih edilebilir.

Ayrıca kişinin kendi kimlik özelliğini nitelemesi avukatın o kişi tarafından ifade edilen özelliklerden yola çıkarak yaptığı nitelemeyle farklılaşabilir. Öncelikle şunu vurgulamak gerekir ki hukuki yardım süreci böyle bir nitelemeyi gerektirmiyorsa avukat müvekkiline dönük bir tanımlama çabası içine girmemelidir. Ancak hukuki yardım bu tür nitelemeleri yapmayı gerçekten gerektiriyorsa avukat müvekkilin kendine dönük tanımına saygı duymalıdır. Başka bir ifadeyle avukatın sahip olduğu tanımsal bilgilere göre trans olan müvekkil kendisini travesti; gey olan müvekkil ise kendini trans olarak niteleyebilir. Burada kişinin kendini nasıl tanımladığının esas olduğu gözden kaçırılmamalı, hitapta olduğu gibi tanımlamada da kişinin isteğı esas olmalıdır. Bununla birlikte yasal durum dilekçede zorunlu olarak bazı nitelemeleri yapmayı gerektiriyorsa avukat bu bilgiyi müvekkili ile paylaşmalıdır. (Örneğın TMK 40 uyarınca dava açılması talebi ile avukata başvuran müvekkil kendini trans olarak tanımlamıyorsa bile davanın sürdürölmesi için trans, hatta madde metni nedeniyle transeksüel kelimelerinin kullanılabileceğı konusunda gerekçeleriyle birlikte müvekkil aydınlatılmalıdır.)

Nüfus kayıtlarındaki isimle kişinin kullandığı gerçek ismi arasındaki olası farklılık avukatın hizmet vermesi önünde bir engel değildir. Hemen akla şu soru gelebilir: *“Yargı makamlarına sunulan belgelerde resmi olarak nasıl ilerleyeceğim? Resmi kayıtlardaki kimlik mi yoksa gerçek isim mi kullanılmalıdır?”*

Adli veya idari makamlara sunulan dilekçelerde elbette müvekkilin resmi kayıtlardaki ismi kullanılabilir. Bununla birlikte dilekçenin girişinde resmi kimlik bilgisi verildikten sonra müvekkilin kullandığı gerçek ismin ne olduğu belir-

tilmeli, ilerleyen aşamalarda gerçek ismin kullanılacağı ve bunun resmi isme atfı olduğu açıklanmalıdır. Bu gerekli ve yeterlidir.

Örneğin İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi bireysel başvuru formlarındaki açıklamalardan yola çıkarak kişinin devlet tarafından atanmış cinsiyeti kadın (Veya erkek) olsa bile başvurunun veya başvuru avukatının bu konudaki açıklamasına dayanarak kişiden erkek (Veya kadın) başvuru olarak bahsedebilmektedir. Non-binary bir müvekkil için de Mahkemenin resmi dili olan İngilizcedeki (They / Them) ifadelerini kullanmak doğru olacaktır. Neticede müvekkil kendini he - she ikiliği içinde görmemektedir.

Hitap sorununun bir yönü de gereksiz yakınlık kurma çabasıdır. Müvekkil bir bireydir, dolayısıyla parçası olduğu topluluktan ayırt edici yönleri vardır. Bu anlamda avukatın müvekkile yaklaşımı “mağdur” kesimin “muhtaç” bir öznesi olduğu gibi hatalı değerlendirmeleri içermemeli, bir hiyerarşiye neden olmamalıdır. Bu anlamda iletişim böyle bir yöne evrilmeden “sen” hitabı da güven değil güvensizlik yaratacaktır. Bu konuda özel bir çabaya girmeden akış içerisinde dikkat çeken ortak özelliklerin altını çizmekse iletişimi kolaylaştırabilir. Örneğin avukatın kartvizit veya e-mail imzasında özellikle belirtilen cinsiyet zamiri (Türkçede zamirler cinsiyetsizse de yabancı dildeki imza/kartvizite he/she/they zamirinin eklenmesi) kendiliğinden bir ortak yön vurgusu yapabilir.

İnformel iletişim avukatlık pratiği açısından bir gereklilik değildir bununla birlikte müvekkil buna açıksa avukatlık etiğinden kopmamak kaydıyla iletişimi kolaylaştıracak bir informel iletişim pekala mümkündür.

İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi’nin uygulamasını ulusal yargı makamlarından beklemek; yani başvurunun cinsiyeti, ismi gibi kişiliği tarif eden bilgilerde başvurunun beyanına değer verilmesini beklemek, çok sıra dışı bir istek olmayacaktır. Üstelik hak temelli bir beklentidir.

7. Kamusal Belgelerde Müvekkil İsminin Gizli Tutulması

Müvekkil adına takip edilen yargı süreci çoğu zaman müvekkilin özel hayatına ilişkin bilgileri de içerebilir ancak müvekkil bu özel hayata ilişkin bilgilerin alenileşmesini istemeyebilir. Bu mahremiyeti sağlamak için bazı imkanlar mevcuttur ancak bunu genellikle müvekkiller bilmez. Örneğin Anayasa Mahkemesi’ne yapılan bireysel başvurularda Mahkeme, gerekçesinin açıklanması kaydıyla başvurunun isim ve soy ismini rumuzlayarak kararını ya-

yımlamaktadır. Nitekim İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi de başvurucunun veya avukatının talep etmesi ve gerekçesini ortaya koyması halinde vermiş olduğu kararları rumuzlu olarak duyurmaktadır. Örneğin Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu tarafından verilen E.A. kararı veya İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi tarafından verilen X v. Türkiye kararı böyledir.

Dolayısıyla avukatlar müvekkilleri özel olarak gizlilik talep etmese dahi bu gizlilik taleplerini başvuru formlarında belirtmelidir. Ancak öncesinde böyle hareket edeceği bilgisini müvekkilleriyle paylaşmalı, müvekkillerine aksi yönde hareket imkanı tanımalıdır.

8. Kolluk ve Yargı Makamlarıyla İlişkinin Müvekkille Olan İletişim Üzerindeki Etkisi

Avukatların yargı makamları veya kolluk görevlileri ile olan iletişimlerinde mesleki kuralların dışına çıkabildiği, informal davranabildiği bilinmektedir. Davranışa ilişkin usul kurallarının mevcut olmadığı, özellikle kolluk görevlileriyle girilen iletişimde kimi zaman avukatların kolluk görevlileri ile yakın ilişki kurarak ifade alma, gözaltı, hastaneye sevk süreçlerinde müvekkillerini daha avantajlı kılma maksadıyla informal davranışlara yöneldiği bir gerçektir. LGBTİ+ olmanın mesleğe kabul önünde bir engel olduğu polis meslek kültürünün, ayrımcılığı üretmeye daha yatkın olduğu unutulmamalıdır. Avukat, müvekkilinin usuli süreçlerin temel hak ve özgürlüklere uygun olarak yürütülmesi ve kimliğinden kaynaklı ayrımcılığa maruz bırakılmaması beklentisine uygun bir yaklaşımla iletişimi sürdürmelidir. Avukatın, özellikle kimliğinden yola çıkarak müvekkilin doğrudan ya da dolaylı olarak aşağılandığı, kötü muameleye maruz bırakıldığı ortamlarda usul hukukunun ve Anayasal güvencelerin altını çizmemesi, avukat ile müvekkilinin güven ilişkisinin bozulmasına; giderek müvekkili gözünde avukatın, kendisini zaten ayrımcılığıyla tüketen yargı sisteminin bir parçası olarak algılanmasına yol açacaktır.

Müvekkil, kimliğine ilişkin konularda hakim, savcı gibi yargısal makamlarla iletişim kurarken avukatla kurduğu iletişiminde olduğu kadar rahat olamayabilir; ofis ortamında aktardığı netlikte veya hızda aktarım yapamayacağı bir psikolojide kendini bulabilir. Zor da olsa bu anlarda müdahale etmenin koşulları zorlanmalı, duruşmaya ara verilmesi talep edilmeli, müvekkilin yargısal suje olarak konumu elveriyorsa sonradan kararını değiştirebileceği vurgulanarak susma hakkı olduğu hatırlatılmalıdır.

Dolayısıyla avukat, yargı makamları veya kolluk güçlerinin müvekkilinin kimliğini aşağılayan doğrudan veya dolaylı tutumlarına; mümkünse bu tutumları zapta geçirecek şekilde itiraz etmeli, caydırıcılığı kişisel yakınlık kurarak sağlamaktan kaçınmalıdır.

9. Genel Olarak Müvekkille Yapılan Görüşmelerin Gizliliği ve İçeriği

Bilindiği gibi avukatın müvekkili ile yaptığı görüşmelerin gizliliği aynı zamanda Avukatlık Kanunu'ndan da kaynaklanan bir yükümlülüktür. Bu gizliliğin ihlal edilmesi LGBTİ+ müvekkiller söz konusu olduğunda kişilerin can güvenliğini riske sokmak gibi çok daha büyük sorunlara yol açabilir. Çünkü LGBTİ+ müvekkillerin avukatlarıyla kurduğu iletişimin en önemli sebeplerinden biri de cinsel yönelim veya cinsiyet kimlikleri veya cinsiyet özellikleri nedeniyle uğradıkları ayrımcılıktır. Avukat müvekkili ile kurduğu bu iletişimde hukuki sorunun çözümünün gerektirdiği konuların dışındaki sorulara yanıt aramamalıdır. Çünkü bu bilgiler avukatın yürüteceği hukuki süreçte hiçbir şekilde elini güçlendirmeyeceği gibi müvekkili ile kurduğu iletişimde özel hayata ilişkin bilgilerin gereksiz yere talep edilmesi, kurulan hukuki yardım ilişkisinin sınırının aşılması anlamına gelecektir.

Örneğin kişinin açılma süreci, ailesi ile olan ilişkiler, gerçek ismi ile resmi ismi arasında farklılık varsa bu farklılıkların sebepleri, sosyal ilişkileri, işyeri ortamı, mesleki kariyeri, eğitim kariyeri gibi bilgiler ancak avukatın yöneteceği hukuki sürece katkısı olacaksa müvekkilden istenmeli, aksi takdirde kesinlikle istenmemelidir. Avukatın sır saklama yükümlülüğünün bulunması, müvekkillerinin kendi hayatlarına ilişkin her bilgiyi avukatına verme sonucunu doğurmaz.

Mahpus müvekkilin vekaletnamesini almak zorunlu olarak kişinin vasisi ile iletişim kurmayı gerektirdiğinden ve vasi aile bireylerinden olabildiğinden; o aile bireyinin kişiye ilişkin ayrıntılara vâkıf olmama ihtimalinin güçlü olduğu akıldan çıkarılmamalı, avukat - müvekkil gizliliğinden taviz verilmemelidir.

Avukatın müvekkili ile olan iletişiminde açığa çıkmamış bazı bilgiler hâkimin ya da taraf avukatlarının ya da savcının sorduğu farklı sorular üzerinden duruşma sırasında açığa çıkabilir. Avukatlar da yaşadıkları toplumdaki toplumsal cinsiyet algısı ve rollerinin etkisi altındadır. Dolayısıyla bu duruşma salonundaki açığa çıkma hali avukatları şaşırtmamalı, bunlardan yola çıkarak müvekkillerine yöneltecekleri başkaca sorulara gerekçe kılınmamalıdır.

Örneğin bir trans seks işçisinin nüfus kayıtlarında evli görülmesi sıra dışı bir durum olmayabilir ya da eşcinsel bir müvekkilin yargı süreci içerisinde aslında evli olduğu bilgisi açığa çıkabilir. Avukat bu durumda dahi bilginin paylaşılmasının sebepleri ya da neden kendisine daha önceden verilmediği üzerinde durmamalıdır.

Avukat müvekkilin dış görünüşünden yola çıkarak onun cinsiyeti veya cinsel yönelimi hakkında çıkarımda bulunmak zorunda değildir ve bulunmamalıdır. Müvekkil maruz bırakıldığı sistematik ayrımcılığı önlemek için çeşitli kişisel mekanizmalar geliştirmiş olabilir ve bu mekanizmalar müvekkilin dış dünya ile kurduğu iletişimde kendini tanıtmaya biçimlerine dair de olabilir.

LGBTİ+ müvekkilin kimliğinden kaynaklanan adalete erişimi ihtiyacı nedeniyle avukata ihtiyaç duyduğu varsayımında bu kimliğin, verilen bilgilere fazladan yüklediği mahremiyet özelliği; mahremiyetin korunmasına dönük de fazladan bir titizliği gerektirir.

10. Müvekkille Kurulan Güven İlişkisi

Adalete erişim LGBTİ+ müvekkil için çok yakıcı bir sorundur. Çoğu zaman kendi bireysel çabalarında derdini anlatabilecek zemini; sözünü dinleyecek bir memuru/polisi/adliye görevlisini dahi bulamayan müvekkil açısından avukatın, yargı sisteminin parçası olarak algılanması çok olasıdır. Zaten avukatlık bir kamu görevidir ve meslek örgütleri tarafından yargı erkini oluşturan sac ayaklarından biri olarak nitelenir, bu bakımdan LGBTİ+ müvekkilin avukatı yargı sisteminin bir unsuru olarak gören algısı dayanaktan yoksun değildir.

LGBTİ+ müvekkilin avukatından beklentisi sorunu ile ilgili hukuki bilgi almaktır. Bu, avukatın müvekkili adına atacağı adımların müvekkil nezdinde doğurabileceği olumsuz sonuçlarını da onunla paylaşmayı zorunlu kılar. Örneğin davanın kaybedilmesi halinde müvekkilin ödemek zorunda kalacağı yargılama giderleri ve karşı taraf vekalet ücreti baştan ifade edilmeli; karşı taraf vekalet ücretinin avukatın almasının müvekkilin ücret ödeme yükümlülüğünü ortadan kaldırmadığı belirtilmelidir. Bir ceza davası söz konusu ise avukatın kendi öngörüsünü aktarırken, kendisine göre düşük ihtimaller de olsa en olumsuz ve olumlu ihtimallerin de söz konusu olabileceğini belirtmesi, müvekkilin avukata güvenini azaltmak bir yana arttıracaktır.

Davanın sahiplenildiğini algılaması müvekkille avukat arasındaki güven ilişkisini güçlendirecektir. Gerekli durumlarda bilgilendirici iletişim kurmanın da böyle bir etkisi olacaktır.

Bu iletişimde müvekkile verilebilecek en büyük zarar, maddi dayanağı olmasına rağmen müvekkil nezdinde haksız bir beklenti oluşmasına neden olmaktır. Haksız şekilde yaratılan bu beklentinin gerçekleşmemesi, müvekkille olan güven ilişkisine zarar verecektir.

Tabii ki avukatlık bir özel meslektir ve ücret karşılığında yapılmaktadır. Avukat müvekkilinin ödeme gücü olmadığına farkına vardığında ona adli yardım veya Ceza Muhakemesi Kanunu'nun avukata erişimle ilgili güvenceleri hakkında bilgi vermelidir. Öte yandan verdiği hizmetin olağan kanun yolları başvuruları dışındaki yollara başvuruyu içermediğini; Anayasa Mahkemesi veya İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi bireysel başvurusu gibi ikincil yargı süreçlerini kapsamayacağını baştan belirtmek önemlidir.

Müvekkil kimi zaman üçüncü kişi veya avukatlar arası iletişim sonucunda avukatına ulaşır. Bu durum kendiliğinden avukatı müvekkil gözünde güvenilir bir özne, iletişim için yarattığı alanı ise güvenli alan haline getirmez. O alanı güvenli hale getirecek olan şüphesiz avukat olarak müvekkile yaklaşımdır.

11. Avukatın Müvekkille Başka Bağının Bulunması

Avukat ile müvekkili aynı işverene bağlı çalışanlar olabilir veya avukat, bu sıfatıyla olmasa da müvekkili olan kişinin işvereni rolünde olabilir. Yahut da avukat ile müvekkili örneğin bir sivil toplum kuruluşunun profesyonel veya gönüllü kadroları olmak gibi yatay bir yapının parçası olabilir. Böyle durumlarda esas olarak avukat - müvekkil ilişkisini kurmamak ve bu profesyonel ilişkinin kurulması için konuya hakim diğer meslektaşlara yönlendirme yapmak en doğrusu olacaktır.

Avukat bir dernekte profesyonel olarak istihdam edilebilir veya gönüllü olarak avukatlık yapıyor olabilir. Avukatlık hukukunun ve vergi mevzuatının kurulmasını zorunlu tuttuğu parasal ilişkiyi bir kenara bırakırsak, dernek bir LGBTİ+ öznenin davasını sahiplenebilir ve sahiplendiği davada avukatın sorumluluk almasını isteyebilir. Türkiye aleyhine verilen bireysel başvuru kararlarının çoğunlukla makul sürede yargılanma hakkı ihlaline ilişkin olduğu göz önünde bulundurulduğunda, müvekkilin davası devam ederken avukatın o

dernekle profesyonel veya gönüllü ilişkisinin sonlanması ihtimal dahilindedir. Bu durumda ilişki nasıl sürdürülmelidir?

İşte bu durumların olası yan etkilerini azaltmak için avukatın bir yandan kendisini istihdam eden kurumu, sahiplendiği davayı bütün süreç boyunca sahipleneceği bir mekanizmaya teşvik etmesi gerekirken öte yandan müvekkili de bu avukat - müvekkil ilişkisinin bir noktada sonlanabileceği konusunda en başta bilgilendirmesi yerinde olacaktır. Hiç şüphesiz burada asıl sorumluluk bu tip sivil toplum kuruluşlarına düşmektedir. Çünkü avukat sirkülasyonu davanın etkin takibi önünde bir engeldir, dosya devamlılık taşıyan bir yargı sürecine ilişkindir. Ancak böyle olsa bile avukatın hem müvekkiline hem de meslek kurallarına karşı sorumluluğu devam eder.

Avukat böylesi durumlarda müvekkille kurduğu ilişkideki konumunu en başında davayı derneğin sahiplenmesiyle ilişkilendirmeli; o ilişkinin sonlanmasının olası etkileri konusunda müvekkili bilgilendirmeli ve bu avukatlık ilişkisinin sonlanacağı anlaşıldığında müvekkiline gerekli bilgilendirmeleri yaparak yazılı istifa sürecini işletmelidir. Bu halde dahi istifanın müvekkile tebliğ edilmesinin üzerinden on beş gün geçtikten sonra istifanın hüküm doğuracağı unutulmamalı, bu on beş günlük sürede usuli ve gerekirse esasa ilişkin sorumluluklar yerine getirilmelidir.

Bu bahisle ilgili söylenmesi gereken son konu ise şudur. Eğer avukat bir LG-BTİ+ derneğinden veya o derneğin iletişim halinde olduğu ağlar üzerinden müvekkili ile iletişim kuruyorsa bunun doğal sonucu müvekkilinin daha yüksek bir beklentiye sahip olmasıdır. Bu beklenti elbette kazanılma ihtimali düşük bir davada süreci ters yüz etme becerisi değildir ancak örneğin benzer vakalardan yola çıkarak oluşan içtihatlarla avukatın daha hakim olması beklenir. Zira o tür içtihatlar LG-BTİ+ topluluğu içinde de sosyal medya, haber portalları ve benzeri iletişim araçlarıyla dolaşıma girmektedir ve teknik bir hukuki konuda avukatın bilgi açısından müvekkilinden geri bir noktada olması da iletişimi zorlaştırır.

12. Müvekillere Yanında Olduğunu Hissettirmek

Avukatın bütün müvekilleri göz önünde tutulduğunda hem kendisi ile müvekillerinin; hem de müvekillerinin birbiri ile taşıdığı “farklılıklar” aslında bir fark değil yaşamdaki çeşitliliğin doğal sonucudur. Ancak avukatın verdiği hukuki yardımın doğası hiçbir şekilde bu çeşitliliğe vurgu yapmayı gerektirmez. Bu anlamda müvekkille kurulan iletişimde; eşitliği vurgulama amacıyla

yapıldığı düşünülse dahi siz - biz ikilemi üzerinden kurulan bir söylem; hem kimliğe dayalı bir hiyerarşiyi hem de ayrımcı yaklaşımı yeniden üretecektir. Bu nedenle bu tip çerçevelerin çizilmesi, avukatın müvekkili ile olan iletişimini zorlaştırır.

Avukat müvekkilinin yanında olduğunu ona hissettirmelidir. Bu önerme, müvekkilin kanunla yasaklanmış veya avukat tarafından makul görülmeyen bir eyleminin dahi avukat tarafından desteklenmesi gerektiği şeklinde algılanmamalıdır. Öte yandan meslek kuralları avukatın, müvekkili ile özdeşleşmesine yol açacak davranışlarını ilke olarak yasaklamaktadır. Ancak müvekkil avukata hukuki desteğinden yararlanma amacıyla gelmiştir ve bu aynı zamanda onun Anayasal hakkıdır. Bu destek sürecinde avukat, müvekkilin varmak istediği hukuki sonuçta ve o sonuca ulaşmak için kullanılacak ortak zeminlerde onunla birlikte olduğunu; yargısal süreçlerde kişinin özelliklerini ve kişiliğinin asla yargılanamayacağını bilmeli ve vurgulamalıdır.

LGBTİ+ müvekkili ile kurduğu iletişimde, yukarıda da özel olarak vurguladığımız yargı yerlerinde avukatın takındığı tutum, müvekkile bu çerçevede yanında olduğunu hissettirmelidir. Örneğin zorunluluk olmamasına rağmen gerçek ismi resmi isminden farklı müvekkile yargısal öznelerin (Hakim, savcı, katip, mübaşı, yazı işleri personeli v.b.) ısrarla resmi ismiyle seslenmesi; müvekkilin cinsel yönelimi, cinsiyet kimliği veya yargısal öznenin geçmiş deneyimleri üzerinden “mizah” yapılması; genelleştirmeler üzerinden olguların tarif edilmeye çalışılması müvekkile karşı ayrımcılık anlamına gelir ve müvekkil avukatın hukuki yardımından yararlanırken yalnızca adil yargılanma hakkına ve diğer haklara değil ve fakat bu haklarla beraber, bu hakkın ayrımcılık söz konusu olmaksızın da sağlanmasına hakkı vardır. Dolayısıyla müvekkil açısından ürettiği sonuç adil bir sonuç olsa dahi bunun elde edildiği yargısal pratikte ayrımcı tutumlara avukat tarafından itiraz edilmemesi, avukatın müvekkile verdiği hizmeti de eksik bir hale getirecektir.

Tabii ki burada avukattan yargısal özne dediğimiz kişilerle bir sözlü, fiziki tartışmaya girmesi beklenmemektedir. Ancak durumun özelliğine göre tutanakta uygulamanın avukatın hukuki değerlendirmesi açısından ayrımcılık olduğuna yer verilmesini sağlamak; tutanakta buna yer verilmesinin reddi halinde salt bunun tutanağa geçmesini sağlayarak daha sonradan ilgili dosyaya konu ile ilgili dilekçe vererek konuyu kayda geçirmek avukatın gelecekte yapması olası bireysel başvuru aşamalarındaki başarı şansını arttıracak gibi müvekkili ile arasındaki güven ilişkisini de güçlendirecektir.

13. Avukatın Müvekkilinin Hikayesini Dinlemesi

Adalet Bakanlığı her yıl istatistikler yayımlamakta ve önceki yıl hangi mahkemelerde hangi tür davaların açıldığı bilgisini kamuoyu ile paylaşmaktadır. Bu bilgiler istatistiki olarak önemli olsa da herkes ve herkesin davası biridir.

Örneğin 2020’de 246.561 boşanma davası açılmıştır. İstatistiki olarak açılan davaların %12,4’ü denildiğinde basit bir “oran” olan veri; boşanan kişileri düşündüğünüzde birden 493.122 ayrı “hikayeye” dönüşür. Bu boşanmanın etkilediği diğer kişileri de düşündüğünüzde oran dev bir niceliğe dönüşür.

Bu yönüyle LGBTİ+’ların davaları da ayrı birer hikayenin ürünüdür. Alanda takip edilen davaların önemli bir kısmında ayrımcılığı meşrulaştıran toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi gözetildiğinde; avukatlar açısından sıradan olduğu düşünülen kiralananın tahliyesi, işe iade, iş sözleşmesinin feshine bağlı alacak, genel alacak, mirasta tenkis gibi davaların aslında sıradan olmadığı ve çok çeşitli arka planları LGBTİ+’lar açısından barındırdığı görülecektir.

Ceza davalarında da durum farklı değildir. Örneğin mağdur veya müştekinin ya da şüpheli veya sanığın LGBTİ+ olduğu kollukta kötü muamele, taciz, gasp benzeri davalar ile görevi yaptırmamak için direnme, kamu görevlisine hakaret gibi konuları içeren soruşturma ve kovuşturmalarda; bu tip vakaların genel özelliklerinden ayrıışan birçok yönün var olduğu görülecektir.

İşte bu arka planın iyi anlaşılması avukatın müvekkilin hikayesini dinlemesini gerektirir. Müvekkilin hikayesini dinlemek avukatın müvekkili ile olan iletişim kanalını açık tutup güven ilişkisini güçlendireceği gibi avukatın yargısal yollarda argüman zeminini genişletip güçlendirerek mesleki başarı şansını da arttıracaktır.

Tabii ki müvekkilin hikayesini dinlemek hem müvekkilin hem de avukatın sürecin aktif bir öznesi olmasını gerekli kılar. Alıcının veya vericinin etkileşim halinde olmadığı bir tek yönlü iletişim aslında iletişim değildir.

Dolayısıyla avukat müvekkilinin hikayesini derinlemesine dinlemeli, onu ciddiye aldığıını göstermeli, ona hem yanında olduğunu ve mesleki bilgi ve tecrübesini onun hizmetine sunduğunu hissettirmeli hem de böylelikle takip edeceği davadaki argümanlarını güçlendirmelidir.

14. Hukuki Destek Nerede Başlar Nerede Biter?

Bu sorunun avukatlar nezdindeki yanıtı nettir. Ancak bu netliği doğuran hayat deneyimi değil çoğu zaman avukatın bilgi ve mesleki tecrübesidir. Ne var ki müvekkil bu bilgi ve tecrübeye sahip değildir ve onun avukattan alacağı hizmetin sınırları nedir sorusuna vereceği yanıt avukattan farklılaşabilir. Avukatın bu farklılığı ortadan kaldırarak müvekkili ile aynı sayfada buluşması hem beklentilerin netleşmesi hem de güven ilişkisinin zedelenmemesi açısından önemlidir.

Örneğin avukat yalnızca dilekçe yazımı ile ilgili bir hukuki destek veriyorsa davayı takip etmeyeceğini; nihai karardan sonra yalnızca kanun yolları başvurusu yapacaksa kararın kesinleşmesinin ardından Anayasa Mahkemesi başvurusu yapmayacağını; soruşturma işlemleri ile sınırlı bir destek veriyorsa ceza davasında müdafilik veya vekillik görevi üstlenmeyeceğini; ceza davasında müdafii olarak destek veriyorsa bu desteğin infaz aşamasını kapsamadığını açıkça müvekkile bildirmelidir.

15. Müvekkili Güncel Tutmak ve Bilgi Paylaşımı

LGBTİ+'lar adalete erişimde zorluklarla daha sık karşılaşmaktadır. Bu adalet mekanizmasının, kuralların ve devlet örgütlenmesinin toplumun sadece erkeklere yönelen kadınlar ve kadınlara yönelen erkeklerden ibaret olduğu kabulü üzerine inşa edilmesiyle yakından ilişkilidir. Bunun en önemli sonucu da adalet mekanizmaları ile sonuç alınabileceğine dair inancın LGBTİ+'larda daha da zayıf olmasıdır. Bunu değiştirmenin avukatın elinde olmadığını müvekkil de bilmektedir. Bununla birlikte dosyanın aşamalarıyla ilgili müvekkil periyodik olarak güncellenmeli; iddianame, duruşma, hüküm, kanun yolu başvurusu gibi önemli dönemeçlerde müvekkil bilgilendirilerek ihtimaller üzerine aydınlatılmalıdır. Böylelikle devam eden süreçle ilgili müvekkilin bilgisi güncel tutulmalıdır.

Süreyle bağlı usul kurallarını müvekkille paylaşmak güven ilişkisini güçlendirecektir. Kesin olmadığını belirterek davanın karara bağlanması gereken tahmini süre (Bu tahmini süre artık dava açılışında form olarak düzenlenmektedir, bunu müvekkille paylaşmak iyi bir fikir olabilir.), bu süreyi kısaltacak veya uzatacak olası etkenler, yukarıda belirttiğimiz dönemeçlerde uyulması gereken istinaf, temyiz, cevap gibi aşamalara ilişkin kesin sürelerin baştan veya aşama gerçekleştiğinde müvekkille paylaşılması faydalı olur. Böylelikle avukat, müvekkili tarafından dosyasının aktif takibine zemin sağlayacaktır. Bu bilgilerin sözlü olarak aktarılmasının yetersizliği gözetilerek belki de ge-

nel bir müvekkil bilgilendirme formu hazırlayıp bunu fiziken teslim etmek, ayrıca whatsapp veya e-mail gibi yöntemlerle muhataba iletmek takip konusunda müvekkilin de sorumluluk almasına vesile olacaktır.

16. Avukatın Kendini Güncel Tutması

Son yirmi yılda dernek veya topluluk olarak organize olan LGBTİ+ hak örgütlerinin sayısı önemli ölçüde artmıştır. İstanbul, Ankara, İzmir başta olmak üzere birçok şehirde LGBTİ+'lar örgütlüdür. Bu örgütlerin bir kısmı adalete erişim, hukuk danışmanlığı gibi alanlar üzerinden hukuki bilgi üretmekte, stratejik davalar takip etmekte, LGBTİ+'ların taraf olduğu yargısal uyuşmazlıklara ilişkin içtihatları veya bireysel başvurular üzerine verilen kararları yaygınlaştırmakta, ağlar kurmaktadır. Uluslararası alanda üretilmiş bilgi ve belgeleri çeviri yoluyla Türkçeye kazandırmaktadır. Avukatın takip ettiği davada müvekkilin kimlik özellikleri bir unsursa o konuya ilişkin geçmiş tarihli bir yargı kararının var olması muhtemeldir. Bununla birlikte ücretli veya ücretsiz içtihat programları bu kararları içermeyebilir.

Böylesi durumlarda avukat LGBTİ+ hak örgütlerinden hukuki bilgi üretenlerin internet sitelerini gözlemlemeli, o derneklerle iletişim kurarak benzer yargı kararlarının var olup olmadığını araştırmalıdır. Bu tip bir prosedür kanunda yer almıyorsa bile Anayasa Mahkemesi veya İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi önündeki bireysel başvurularından bu dernekleri haberdar etmeli, dernekleri bu davalarda üçüncü taraf başvurusu yapmaya veya uzman görüşü bildirmeye davet etmelidir. Dosyayı besleyecek olan bu adımlar avukatın başarı şansını artırır. Bu ise hem avukatın mesleki kariyeri için önemli bir köşetaşı olacak hem de temsil edilen müvekkilin adalete erişmesini sağlayacaktır.

Avukatın kendini güncel tutması gerektiği önermesi içinde bilgilerinin güncel olmayacağı kabulünü de barındırır. LGBTİ+ deneyimlerinin farklılığı unutulmamalı, bu deneyimlerin hepsine hakim olunduğu yanılgısına düşülmemelidir. Bu anlamda öğrenmeye açık olunmalıdır. Yeni sorun alanları yeni yaklaşımları geliştirmekte, bu da öğrenilmesi gereken her konuya yenilerinin eklenmesi anlamına gelmektedir.

17. Basınla İlişkiler

Kimi zaman adliye muhabirleri kimi zamansa irade dışında üçüncü kişilere ulaşan bilgiler kamuoyunda avukatın takip ettiği davaya dönük ilgiyi uyandırabilir. Böylesi durumlarda müvekkilin izni olmadan dava ile ilgili kamuoyuna

bilgi vermek, özel bilgilerin kişinin istemi dışında alenileşmesinin yanı sıra avukatla müvekkil arasındaki iletişimi de olumsuz etkileyecektir. Ayrıca müvekkilin davasına ilişkin kamuoyu ilgisinin o davanın magazinelleşmesiyle doğru yoksa davanın dayandığı hak temelinde mi doğduğu oldukça önemlidir. Böylesi durumlarda avukat müvekkilini bilgilendirip onayını alarak kamuoyunu bilgilendirebilir. Ancak bu durumda dahi meselenin hak boyutunu vurgulamak, kişisel bilgilere değil ihlal edilen hakka ve o hakkı güvence altına alan devletin yükümlülüklerine dikkat çekmek yerinde olacaktır.

Dolayısıyla takip edilen dava, cinayet davası gibi hak sahibinin rıza açıklama ihtimalinin bulunmadığı bir duruma ilişkinse avukat daha da ketum davranmalı, olgulara ilişkin bilgileri paylaşmamalı, genel hatlarıyla bilgi paylaşmalıdır.

18. Adli Yardım ve Zorunlu Müdafilik

Adli yardım listesine kayıt ve Ceza Muhakemesi Kanunu uyarınca zorunlu müdafilik ve vekillik görevi mesleğinin ilk yıllarındakilerde yoğun olmak kaydıyla avukatların önemli kısmı tarafından tercih edilmektedir. Bu tercihin saiklerinden biri kişisel ekonomik ihtiyaç olsa da bu şekilde yapılan çalışmaların avukatın hak ettiği geliri sağlamadığı bir gerçekliktir. Bununla birlikte vekalet ilişkisinin kurulmasıyla doğan sorumluluklar alınan ücrete göre farklılaşmaktadır.

Avukat, bu mekanizmalar üzerinden kendisine ulaşan LGBTİ+ müvekkilin davasını da aynı titizlikle sürdürmeli, müvekkili aydınlatma görevini yerine getirmelidir. Eğer avukata başvurmayı gerektiren olay, baroların farklı komisyonlarının çalışma alanıyla ilişkiliyse (İşkence yasağı ihlali, ev içi şiddet veya partner şiddeti gibi) müvekkilin rızası alınarak bu mekanizmalar durumdan haberdar edilmelidir.

Sonuç

Avukatın LGBTİ+ müvekkili ile olan iletişimini güçlendirme kaygısı ile kaleme alınan bu yayını zaman geçtikçe günün ihtiyaçlarına göre güncellemeyi umuyoruz. Buradaki temel derdimiz ilişkinin iki tarafı açısından da açık ve güvenli bir iletişimin özelliklerini tarif etmek. Elbette böyle bir yayına ilave edilmesi gereken çok sayıda madde, cümle var. Gene de bu yayının bir başvuru kaynağı olmasını diliyoruz.

